

Marta Gregorčič

PARTICIPACIJA STAREJŠIH ODRASLIH V PRAKSAH SKUPNOSTI IN V SKUPNOSTI PRAKSE

POVZETEK

Članek predstavlja analizo fokusne skupine, ki je bila marca letos izvedena v občini Ajdovščina v okviru projekta Old Guys Say Yes to Community. V projektu z evropskimi partnerji ugotavljamo vključenost starejših odraslih (zlasti moških 60+) v prakse skupnosti in skupnosti prakse, v članku pa analiziramo, kako udeleženci fokusne skupine iz Ajdovščine opažajo in razumejo vključevanje starejših odraslih v svojem okolju ter kje vidijo ovire in možnosti za večjo vključenost moških 60+ v tovrstne prakse. Z metodo odprtega kodiranja in identificiranjem preliminarnih tematskih kategorij ter prek selektivnega kodiranja in sintetiziranja konceptualnih kategorij je bilo ugotovljeno, da so udeleženci fokusne skupine svoje družbeno okolje opredeljevali prek socioloških vidikov in societalnih vrednot, najranljivejših populacij (kamor so prištevili tudi starejše odrasle) in preživetvenih strategij ter ustvarjalnosti kot prispevka starejših občanov k razvoju skupnosti. Izzive in vizije za kakovostno in dostojno življenje starejših odraslih so oprli zlasti na varstvo in skrbstvo, medtem ko so možnosti za skupnosti prakse videli v raznolikih že obstoječih in drugih izobraževalnih in učnih programih, informiranju in ozaveščanju o njih ter premišljanju o nadomestnih aktivnostih za vključevanje moških (60+) v družbeno življenje. Poudarjeni so bili še vloga ozaveščanja moških o pomenu iskanja novih družbenih okolij že v procesu upokojevanja, pripravljenost za prenos dobrih praks v svoje lokalno okolje itn. Ugotovitve analize fokusne skupine so relevantne za nadaljnje raziskovanje vključenosti starejših moških v skupnost v Sloveniji in Evropi, kjer se tovrstni razmisleki šele vzpostavljajo.

Ključne besede: starejši odrasli, moški 60+, učenje, vključenost, družbena participacija, blaginja, prakse skupnosti, skupnosti prakse

PARTICIPATION OF OLDER ADULTS IN PRACTICES OF COMMUNITY AND IN COMMUNITIES OF PRACTICE - ABSTRACT

The paper presents the analysis of a focus group conducted in March 2017 in the municipality of Ajdovščina as part of the project Old Guys Say Yes to Community. In collaboration with European partners, this project investigates the inclusion of older adults (particularly men over 60) in practices of community and communities of practice. The analysis in the present article relates to the ways the participants of the focus group in Ajdovščina notice and understand the participation of older adults in their local

environment, and the barriers and opportunities they see for greater inclusion of men over 60 in such practices. Using the method of open coding and identifying preliminary thematic categories as well as selective coding and synthesizing conceptual categories, the research found that the focus group participants defined their social environment through its sociological aspects and societal values, its most vulnerable populations (which in their estimation included older adults), and survival strategies and creativity as the contributions senior citizens make to the development of the community. They mainly related the challenges and visions of a life of dignity and quality for older adults to care and services, while they saw possibilities for communities of practice in the already existing and diverse educational and study programmes, spreading information and awareness about them, and a reconsideration of replacement activities for the inclusion of men (over 60) in social life. In addition, emphasis was given to the importance of raising men's awareness about the meaning of looking for new social milieus already during the process of retiring, the readiness to implement good practices in the local environment, etc. The findings of focus group analysis are relevant for further research into the inclusion of older men in the community anywhere in Slovenia and Europe where such thinking is only beginning to gain a toehold.

Keywords: *older adults, men over 60, learning, inclusion, social participation, welfare, practices of community, communities of practice*

UVOD

Besedilo je nastalo v okviru triletnega projekta Erasmus+ z naslovom *Old Guys Say Yes to Community*,¹ ki ga koordinira Filozofska fakulteta in prek katerega s partnerji iz Portugalske, Poljske in Estonije ugotavljamo, kako povečati vključenost starejših odraslih v skupnostne dejavnosti, v prakse skupnosti in skupnosti prakse (Lave in Wenger, 1991).² Ciljna skupina so moški 60+, v projektu pa raziskujemo, kako zlasti v tistih organizacijah, ki niso prvenstveno namenjene izobraževanju in učenju, okrepiti priložnostno učenje in družbeno vključevanje starejših moških v skupnost z namenom, da bi povečali njihove možnosti za dostojno in ustvarjalno življenje v tretjem in četrtem življenjskem obdobju. Prednosti vseživljenjskega učenja in vključenosti starejših odraslih v skupnostne prakse se namreč ne kažejo le v pozitivnem vplivu na samopodobo, v novih znanjih, spretnostih, vrednotah in stališčih, temveč tudi v krepitvi posameznikovih družbenih omrežij in socialnega kapitala (Merriam in Kee, 2014; Schuller in Desjardins, 2007; Tett in MacLachlan, 2007), izboljšanju kakovosti življenja, povečanju kognitivnega in mentalnega kapitala (Golding, 2011a, 2011b; Foresight Mental Capital and Wellbeing Project, 2008), emocionalne blaginje (Williamson, 2011) itn.

1 Strategic Partnership for Adult Education, številka sporazuma: 16-KA204-021604 in številka zadeve KA2-AE-9/16.

2 Termina »prakse skupnosti« in »skupnosti prakse« se bosta pojavljala skozi vse besedilo. S prvim označujemo politične, kognitivne, socialne in druge relevantne pridobitve skupnosti (združenj, društev, iniciativ itn.), ki na kolektivni oziroma skupinski ravni premikajo in prispevajo k blaginji skupnosti (torej ne mislimo individualnih in subjektivnih praks, temveč kolektivne procese ter njihovo relacijo in interakcijo v socialnem okolju); z drugim pa zlasti priložnostno in neformalno učenje posameznikov prek vpetosti v skupnost, kot sta ga opredelila Lave in Wenger (1991).

Prva študija, ki je celostno obravnavala problematiko vključenosti (starejših) moških v skupnost, v izobraževalne in učne dejavnosti, je nastala leta 1999 v Veliki Britaniji (McGivney, 1999). Nanjo so se oprle številne raziskave (Department of Education and Skills, 2009; Golding, Brown idr., 2007; O'Connor, 2007; Owens, 2000; Jelenc Krašovec in Radovan, 2014; Reynolds, Mackenzie, Medved in Roger, 2015), ki so zlasti na Irskem, v Avstraliji, Kanadi in na Novi Zelandiji prepoznale težo problematike ter pomen vključevanja starejših moških v prakse skupnosti in tudi v skupnosti prakse. Številne raziskave so namreč dokazale, da so starejši moški negativno ocenjevali svoje preteklo formalno šolanje, kar je odločilno vplivalo na njihovo identiteto in vzorce učnega obnašanja tudi v tretjem življenjskem obdobju (Golding, Brown idr., 2007; Mark in Golding, 2012; McGivney, 1999, 2004; Carragher in Golding, 2015; Owens, 2000), pri čemer so poudarjali tudi feminizacijo učnih programov in osebja (Carragher in Golding, 2015; Owens, 2000). Ti vidiki v tem prispevku niso obravnavani, saj lahko tovrstne analize pridobimo le prek intervjujev s starejšimi moškimi, zato jih bomo predstavili v drugih analizah naše obsežne raziskave. So pa v tem članku podrobneje predstavljeni deli analiz, ki potrjujejo tudi že pridobljene ugotovitve prejšnjih raziskav: da imajo starejši moški v tretjem življenjskem obdobju manj izoblikovano družbeno omrežje kot ženske in da so bolj podvrženi odtujenosti in osami (McGivney, 2004; Williamson, 2011), saj so bili skozi celotno življenje socializirani za vlogo tistega, ki zagotavlja preskrbo in blaginjo družine (Hanlon, 2012; Owens, 2000). Moški imajo med delovno aktivnim življenjem tudi rutinizirane aktivnosti, ki opredeljujejo njihovo identiteto (Mann, 2006), z upokojitvijo pa se, kot kažejo številne in raznovrstne raziskave (McGivney, 1999; Jelenc Krašovec in Radovan, 2014; Krajnc, 2016), umaknejo iz družbenih aktivnosti in so tako bistveno manj udeleženi v izobraževalnih in drugih programih, predvsem pa se pogosteje kot ženske soočajo z osamo, različnimi psihološkimi stiskami, težnjami samomorilnosti, raznovrstnimi boleznimi, slabšim zdravjem, krajšo življenjsko dobo itn.

Nekateri raziskovalci pa poudarjajo, da so poleg ovdovelosti, negativne ali zelo negativne percepcije lastnega zdravja ter umskih sposobnosti pomemben napovedovalec osamljenosti predvsem psihološke stiske in da je za preprečevanje njihovih posledic, ki se kažejo v večji obolevnosti in umrljivosti, treba poiskati socialne in psihološke odgovore ter intervencije (Ribeiro, Paúl in Nogueira, 2007). Hrvaška raziskava³ je opozorila tudi na spolno pogojene razlike med starejšimi odraslimi, zlasti kar zadeva proces staranja in samo razumevanje starosti (Bertić, Telebuh in Znika, 2016). Ženske so bolj izražale strah pred družbeno izločenostjo, pred svojim videzom v starosti, doživljanjem starosti ter soočanjem z njo ter strah pred nezmožnostjo, ko bi postale družbeno nekoristne, oziroma strah pred tem, da bodo postale breme bližnjim. Moški pa so bolj poudarjali, da se bo s starostjo izgubil smisel življenja, radost, in so sklepali, da bodo osamljeni (Bertić, Telebuh in Znika, 2016, str. 35), torej so omenjali vse tisto, kar Krajnc (2016, str. 49) opredeljuje kot preživele družbene stereotipe. Čeprav so moški stremeli k daljši življenjski dobi kot ženske,

3 Raziskava je vključevala 48 naključno izbranih članov Združenja za boj proti raku v Bjelovarsko-bilogorski županiji, ki so bili stari 60+ in od katerih je bila polovica moških in polovica žensk.

so se v starosti videli negativno, kot neproduktivne, fizično nezmožne in neučinkovite. Ženske pa so poleg vseh že omenjenih kazalnikov, ki so jih ocenjevale bolj pozitivno kot moški, navajale, da želijo v starosti doseči tudi modrost in izkusiti nova doživetja oziroma tisto, kar Krajnc (2016, str. 41) poimenuje nova podoba starosti, torej tisto, kar v tem članku uvrščamo pod skupnosti prakse. Rezultati raziskave, sicer pridobljeni od specifičnih udeležencev (aktivnih v združenju proti raku), nas napeljujejo na sklep, da moški bolj kot ženske sprejemajo starost, a jo projicirajo kot nekaj, kar bo negativno, in kot nekaj, kar bo trajalo dalj časa, ob tem pa v nasprotju z ženskami ne zanikajo procesa staranja.

Kot smo nakazali, se pri starejših odraslih kaže spolna disonanca, zato je bil naš namen ugotoviti, kako udeleženci fokusne skupine iz Ajdovščine ocenjujejo kakovost življenja starejših odraslih v svojem lokalnem okolju; opredeliti prednosti in pomanjkljivosti vključevanja starejših odraslih v lokalnem okolju; razumeti vlogo in pomen, ki ju udeleženci fokusne skupine pripisujejo starejšim odraslim. Hkrati pa tudi, kakšen položaj imajo v svoji občini moški 60+: kje se srečujejo; kam se vključujejo; katere (učne) dejavnosti jih opredeljujejo; koliko so vpeti v družbena omrežja itn. Osrednje vprašanje pa je bilo, ali se v konkretnem lokalnem okolju sploh kaže potreba po obravnavanju skupnosti prakse za moške 60+, po ozaveščanju o pomenu izobraževanja v tretjem in četrtem življenjskem obdobju, po koordiniranju obstoječih in razvijanju potencialnih novih dejavnosti. V tem delu raziskave smo želeli oceniti, koliko se sami predstavniki občinskih institucij in nevladnih organizacij zavedajo pomena vseživljenjskega učenja starejših odraslih in potrebe po njem ter ali v tem pogledu v svojem okolju sploh prepoznavajo marginaliziran položaj moških 60+.

METODOLOGIJA

Projektne partnerji smo v prvi polovici leta 2017 vsak v svoji državi izvedli 100 poglobljenih polstrukturiranih kvalitativnih intervjujev z moškimi 60+ ter dve do štiri fokusne skupine s predstavniki lokalnih skupnosti, nevladnih organizacij in iniciativ. V Sloveniji je pretežni del raziskave potekal na dveh izbranih območjih, in sicer v četrtini skupnosti Ljubljana Bežigrad in v občini Ajdovščina, manjši del raziskave pa je vključil sociokulturne animatorje iz različnih lokalnih okolij.⁴ V tem članku, kjer gre za delne ugotovitve širše mednarodne raziskave, ki je trenutno v fazi obdelovanja obsežnega podatkovja, analiziramo fokusno skupino iz Ajdovščine, ki smo jo izvedli 13. marca 2017.

Nabor vprašanj, ki smo jih naslovili na udeležence fokusne skupine, je bil sestavljen iz štirih tematskih sklopov, vsak od teh pa iz pet do šest dodatnih podvprašanj. Najprej smo udeležence prosili, da opišejo svojo občino oziroma skupnost, pri čemer smo jih spodbudili z različnimi predlogi dihotomij (vključujoča vs. izključujoča; bogata vs. revna;

⁴ S partnerji smo kot kriterije za izbor raziskovalnih terenov določili socioekonomske kazalnike oziroma blaginjsko lestvico, zastopanost urbane in ruralne populacije v raziskavi, oceno potencialov za študije primerov pozitivnih praks in pripravljenost za sodelovanje starejših moških ter odzivnost samega lokalnega okolja in institucij.

ustrezna vs. neustrezna za potrebe starejših itn.). Drugi sklop jih je spraševal o problemih in izzivih, s katerimi se srečujejo starejši prebivalci, tretji pa o dejanskih možnostih za aktivnosti, namenjene starejšim odraslim (s poudarkom na moških 60+). V zadnjem sklopu smo jih prosili za predloge in vizije za izboljšanje položaja moških 60+ v njihovi skupnosti z vidika večjega vključevanja v prakse skupnosti in skupnosti prakse.

Za analizo fokusne skupine smo uporabili odprto in nato selektivno oziroma fokusirano kodiranje (Glaser, 1978, 1992), pri čemer smo z odprtim kodiranjem najprej poiskali preliminarne tematske kategorije prek neposrednih izjav udeležencev fokusne skupine, v drugi fazi pa s fokusiranim kodiranjem razvili konceptualne kategorije, ki sintetizirajo večje število podatkov oziroma kod (prav tam).

V fokusni skupini je sodelovalo sedem udeležencev, od katerih so bili trije predstavniki občinskih institucij (župan, vodja oddelka za družbene zadeve in predsednica krajevne skupnosti Črniče; v nadaljevanju označeni z U1, U2, U3), predsednica javnega socialnega varstvenega zavoda za institucionalno varstvo starejših (doma starejših občanov, v nadaljevanju označena z U4) ter trije predstavniki društev oziroma nevladnih organizacij (vodja Karitasa, predsednik Združenja borcev za vrednote NOB Ajdovščina in Vipava ter predsednik planinskega društva, v nadaljevanju označeni z U5, U6 in U7). K sodelovanju je bilo sicer povabljenih 22 potencialnih udeležencev, a je bil odziv očitno pozitiven zlasti pri tistih, ki dejavno vplivajo na dinamiko razvoja svoje skupnosti. Dva od udeležencev (U5 in U6) sta delovala tudi na nacionalni ravni.

Dva predstavnika občine (U1 in U2) sta pripadala srednji generaciji, ostali so se prištevali med generacijo 60+. Med sodelujočimi so bili štiri ženske in trije moški. Ker je bila raziskava postavljena v srednje veliko pol urbano, pol ruralno skupnost z 18.950 prebivalci, so se udeleženci med seboj dobro poznali, saj so zlasti starejši sodelovali v družbenih in političnih aktivnostih v lokalnem okolju že okrog 30 let. Razprava je potekala tekoče in profesionalno, brez potrebe po dodatnem pojasnjevanju, prekinjanju ali spodbujanju sogovornikov, ter se je končala po dveh urah.

PREDSTAVITEV REZULTATOV Z DISKUSIJO

Občina Ajdovščina leži v goriški regiji v zahodnem delu države in sodi med območja z uravnoteženo blaginjo (Rovan, Malešič in Bregar, 2009). Čeprav sta jo v zadnjih 30 letih pretresli dve gospodarski krizi, občina kot tudi goriška regija po socioekonomskih kazalnikih ne odstopata bistveno od slovenskega povprečja ne v pozitivno in tudi ne v negativno smer, kar so poudarili tudi udeleženci fokusne skupine.⁵ Prvi gospodarski pretres je Ajdovščina doživela leta 1993, ko je brezposelnost narasla na 12 odstotkov in se za

⁵ Vendarle pa je treba poudariti, da je imela Ajdovščina še do nedavnega, kot tudi ves zahodni del države, višjo kakovost življenja v primerjavi z regijami v vzhodnem delu Slovenije že vse od osamosvojitve naprej (Gregorčič in Hanžek, 2001), a analiza različnih statističnih podatkov o blaginji v goriški regiji v zadnjih dveh desetletjih kaže, da so številne prednosti že usahnile oziroma da se po večini blaginjskih kazalnikov danes uvršča v nacionalno povprečje.

polovico zmanjšala šele do leta 2006, drugega pa po globalni krizi leta 2008, ko je brezposelnost prav tako zrasla in se leta 2013 ustavila pri 14,7 odstotka ter se nato do leta 2017 postopoma zmanjševala in trenutno pristala pri devetih odstotkih (SURs, 2017). Ob zadnji krizi so propadla (in/ali se prestrukturirala) gonilna podjetja regije.⁶ Statistični podatki kažejo, da je goriška regija kljub slabšanju številnih socialnih in ekonomskih kazalnikov v zadnjih dveh desetletjih vendarle največji pretres doživela prav po letu 2012. Še leta 2011 je imela najmanjše tveganja socialne izključenosti (13 odstotkov, medtem ko je bila na nacionalni ravni ta stopnja 19,3 odstotka) ter ga za tem izrazito poslabšala (nad državno povprečje, ki je 20 odstotkov), medtem ko je večina drugih regij to stopnjo v obdobju kriz celo zniževala ali pa jo ohranjala na ravni kot pred krizo (SURs, 2017).

Oba gospodarska pretresa sta zahtevala visoko ceno zlasti med predstavniki starejše generacije, tistimi, ki so izgubili zaposlitev le nekaj let pred upokojitvijo, in tudi tistimi, katerih pokojnine so zaradi neplačanih prispevkov podjetij zelo nizke.⁷ Ob tem so breme kriz, kot so poudarili udeleženci fokusne skupine, večinoma nosile ženske, kajti moški so kmalu po upokojitvi umrli ali pa so umrli že kmalu po izgubi zaposlitve (U5, U6, U7).⁸ Zato ni presenetljivo, da so udeleženci fokusne skupine bolj poudarjali deprivilegiran položaj starejših žensk kot moških. Obširno so razlagali o ženskah, ki so se v zadnjem življenjskem obdobju soočile z ekonomsko in materialno prikrajšanostjo, bile na robu revščine ali celo v revščini. Da moški 60+ niso bili v tolikšni meri zajeti v njihov premislek, kot bi si glede na zastavitev naše raziskave želeli, pa je simptomatično ne le za Ajdovščino, temveč tudi za druge regije v državi in za večino evropskih držav, saj se na spolno determiniranost (in diskriminacijo) še vedno gleda zgolj prek delovno aktivnega življenjskega obdobja (da so ženske nižje plačane za enako delo, da zasedajo nižje položaje itn.). Spoznanje, da se moški v tretjem in četrtem življenjskem obdobju samomarginalizirajo (ali da so marginalizirani) in da živijo manj kakovostno življenje, se namreč v zadnjih desetletjih z različnimi raziskavami šele vzpostavlja.

Ajdovščina je bila z vidika naše raziskave zanimiva tudi v nekaterih drugih pogledih, saj se občina umešča v regijo, ki ima največ prebivalcev, starih nad 80 let, hkrati pa tudi največji delež tri- in večsobnih stanovanj (73 odstotkov) ter največjo povprečno uporabno površino stanovanj (SURs, 2017). Hkrati ima največje število osebnih avtomobilov, a je tudi starost avtomobilov v povprečju najvišja (SURs, 2017). Ti podatki nakazujejo, da starejša populacija morda ostaja »ujetnik« prevelikih stanovanj ali hiš, kar so omenili tudi

6 Propadli so gradbeni gigant Primorje, ki je še leta 2010 ustvaril največji dobiček med podjetji v goriški regiji, lesno podjetje Lipa, tekstilni podjetji Tekstika in IKA; prestrukturirali sta se živilski podjetji Fructal in Mlinotest ter zaprla nekatera nagrajena in perspektivna mlada podjetja (npr. Fluid in Aforma).

7 Ta nezakonita praksa lastnikov podjetij se je v Sloveniji začela odkrivati šele v zadnjih letih, pri čemer se je pokazalo, da so se tovrstne anomalije množično dogajale že v času, ko so gospodarske družbe dosegale največje dobičke. V obdobju recesije pa so to prakso kljub opozarjanju inšpektorjev in drugih služb ter kljub sankcioniranju nadaljevale.

8 Glede na statistične podatke, dostopne za zadnjih 15 let, imajo moški v goriški regiji (kot tudi v Sloveniji) v povprečju za devet let krajšo življenjsko dobo kot ženske (SURs, 2017) in njihova umrljivost glede na bolezni, nesreče pri delu ali druge merljive dejavnike umrljivosti bistveno ne odstopa od slovenskega povprečja.

udeleženci fokusne skupine. To tematiko so s potrebo po varovanih stanovanjih in sistemu skrbstva izpostavili udeleženci fokusne skupine, kar bo predstavljeno v nadaljevanju.

Ugotovitev, da je participacija žensk v neformalnih in priložnostnih oblikah učenja bistveno večja kot pri moških (Jelenc Krašovec in Radovan, 2014; Krajnc, 2016, idr.), se je potrdila tudi v Ajdovščini, ki ima kljub izjemno bogati ponudbi učnih in izobraževalnih programov, prostočasnih in drugih dejavnosti za starejše odrasle (v okviru univerze za tretje življenjsko obdobje, ljudske univerze, društva upokojencev, številnih drugih občinskih in nevladnih organizacij, regijskih pobud, dogodkov, festivalov itn.) izjemno majhno udeležbo moških 60+ (U1, U2, U3, U5, U6, U7):

U7: Razlike (po spolu) so! To je evidentno, da so. Ženske ste bolj aktivne. To je opaziti na vsakem koraku. Na ljudski univerzi tu imamo nešteto izobraževanj. Ponudba ogromna. Kdor hoče, lahko pride sem in preživi lep dan aktivno (...) Ampak 80 odstotkov žensk, 20 moških. Gremo na pohod, 70 odstotkov žensk, 30 moških. Gremo na kulturno prireditev, trije moški in vse ostalo ženske. (...) Ko imamo tu izobraževanja brezplačna, razno razna, veste, na krožniku jih imaš tukaj, samo sem prideš. (...) Človeku je včasih kar nerodno. Dva taka kot jaz sva in drugo so ženske. (...) Kaj in zakaj, pa nisem kvalificiran, da bi sodil, ampak tako je.

Pokazalo se je tudi, da je šele naše podrobno preizpraševanje obravnavane tematike med udeleženci prebudilo zavedanje in identificiranje problema marginalizacije (ali samomarginalizacije) moških 60+, vendarle pa tudi, da so jih bolj kot vključevanje moških v skupnosti prakse zanimala vprašanja splošne blaginje starejših odraslih, problemi v skrbstvu ter osamljenost in nesamoiniciativnost moških 60+.

Razumevanje okolja in skupnosti ter vključenost in aktivnost starejših odraslih

Družbeno okolje lahko pomembno determinira vključenost starejših odraslih v skupnost (WHO, 2002). Prav tako pomembno vpliva na motivacijo za učenje in sodelovanje pri učenju (Ryan in Patrick, 2001). Udeleženci fokusne skupine so vključenost starejših odraslih v lokalno okolje in širšo skupnost predstavili prek socioloških vidikov in societalnih vrednot (Musek, 1993), z izrazitim poudarkom na individualni, kolektivni in institucionalni solidarnosti ter z izpostavljanjem transformativnih potencialov med starejšimi odraslimi. Prav tako so skupnost definirali prek najšibkejših in najranljivejših populacij (begunci, migranti in starejše ženske) in jo namesto prek blaginjskih kazalnikov interpretirali prek preživetvenih strategij, saj so poudarjali, da obstoječi pokojninski sistem in sistemi socialnih in drugih pomoči ne omogočajo dostojnega življenja v tretjem in četrtem življenjskem obdobju. Kot zadnje, a nič manj pomembno pa so vključenost in aktivnost starejših odraslih opredeljevali glede na možnosti za ustvarjalnost in samouresničevanje v svoji lokalni skupnosti.

Opredelevitev skupnosti prek socioloških vidikov in societalnih vrednot

V številnih študijah zlasti s področja zdravja in psihologije, v katerih so raziskovali, kako bi starejšim odraslim izboljšali fizično, psihično in mentalno zdravje, zmanjšali tveganje za demenco, depresijo, diabetes ali vrsto drugih bolezni, zmanjšali samomorilnost in tudi na splošno podaljšali življenjsko dobo, so prišli do ugotovitev, ki so bolj kot same zdravstvene ali psihološke kazalnike postavljale v ospredje sociološke vidike kakovostnega staranja. Kot izjemno relevantna kazalnika sta se v tem pogledu v različnih študijah pokazali »družbena povezanost« in »družbena participacija« (Giles, Glonek, Luszcz in Andrews, 2005; Hays, Steffens, Flint, Bosworth in George, 2001; Wang, Karp, Winblad in Fratiglioni, 2002; Ybarra idr., 2008; Cachadinha idr., 2011; Golden, Conroy in Lowlor, 2009; Reynolds idr., 2015). Angažiranost starejših odraslih pomembno pripomore h kakovosti življenja v tretjem in četrtem življenjskem obdobju. To spoznanje poudarja tudi aktivnostna teorija (Havighurst, 1961; Lemon, Bengston in Peterson, 1972; Longino in Kart, 1982), po kateri je za blaginjo v poznih letih življenja treba premišljati o nadomestnih aktivnostih, prek katerih bi se starejši lahko vključevali v družbeno življenje tudi v zadnjem življenjskem obdobju.

Zanimivo je, da so udeleženci fokusne skupine v Ajdovščini pri opredeljevanju svoje skupnosti izrazito poudarjali prav sociološke vidike skupnosti in societalne vrednote (Musek, 1993), bistveno manj pa ekonomski vidik, četudi je občina v zadnjih devetih letih doživela gospodarsko recesijo in propad gonilnih gospodarskih družb. Temeljne vrednote, prek katerih so definirali svoje lokalno okolje, so bile »sooblikovanje« in »soodločanje« v skupnosti (U1, U7), kar se je ne nazadnje pokazalo tudi v sami lokalni politiki, ki je leta 2016 prvič izvedla participatorni proračun (soodločanje občanov o delu občinskih proračunskih sredstev). Nadalje so poudarili »aktivacijo« prebivalc in prebivalcev (U1, U2, U7) ter »osebno identificiranje problemov in potreb v skupnosti« (U7). Izjemen pomen so pripisali »sobivanju« in »povezovanju« (U3, U4, U5, U6, U7) s poudarkom na prehajanju razlik ter »solidarnosti« (U2, U4, U5, U6), ki se je nanašala na institucionalno, karitativno, individualno, spontano itn., kot tudi »vzajemni pomoči« (U1, U3, U6) ter prepoznavanju in »vključevanju« najranljivejših v skupnosti (U1, U2, U4, U7). Vidneje sta bili izpostavljeni še »medgeneracijska rast« (U7) in »ustvarjalnost« (U4, U5, U7). Tkanje vezi in aktivna solidarnost z najranljivejšimi populacijami (starejšimi odraslimi kot tudi z mladimi, brezposelnimi, drugimi ranljivimi skupinami, migranti itn.) sta prežemali celotno razpravo in različne vidike obravnave, kar kaže, da gre za občino in okolje, v kateri obstaja velika subtilnost do teh problematik ter tudi izjemno močna podporna mreža institucij in posameznikov.

Čeprav so se izjave udeležencev o položaju in vlogi starejših odraslih v njihovi skupnosti pri razumevanju in opredeljevanju njihovega okolja sicer nanašale tudi na krizo, je bila ta interpretirana v izvirnem grškem pomenu besede, kriza kot sprememba (Gregorčič idr., 2011), ki jim je (nenačrtovano) ponudila tudi nove priložnosti in jim prinesla »moralno bogastvo«, kot kaže naslednja izjava:

U6: (...) Če gledamo materialno, je bila naša občina pred leti zelo bogata. Že ko si prišel v mesto, si videl Fructal, Primorje. Imeli smo prestiž. (...) Potem pa je kar naenkrat vse padlo in jaz mislim, da ne samo materialno (...) Zdaj opažam, da se stvari izboljšujejo. Če samo gledam število prejemnikov pomoči, 100 družin je manj lani, kot jih je bilo predlanskim. To je en krasen pokazatelj. Spet bom rekla, tisto bogastvo, ne da so ljudje ne vem kakšne dohodke pridobili, začeli so se postavljati na svoje noge. (...) Tako da je kriza v naše okolje tudi prinesla, in sicer tisto moralno bogastvo.

Da so se udeleženci fokusne skupine tudi pri opisovanju krize sklicevali na vse zgoraj našete vrednote, najbrž niti ni presenetljivo, saj so z nami govorili predstavniki generacije, ki je delala in politično delovala skozi vse svoje delovno aktivno (in upokojsko) življenje. A ob tem so izpostavljali prav družbeno povezanost in angažiranost, dejavnika torej, ki sta, kot so dokazovali številni že omenjeni avtorji, izjemno pomembna ne le za družbeno transformacijo, temveč tudi za kakovostno življenje v tretjem in četrtem življenjskem obdobju.

Opredelitev skupnosti prek najranljivejših populacij in preživetvenih strategij

Bolj presenetljiva pa je druga kategorija, ki izhaja iz kodirnega postopka, to je, da so udeleženci fokusne skupine svoje okolje opredeljevali prek »najšibkejšega člana« (U6) in da so v tem primeru skupnost razumeli v širšem nacionalnem in ne lokalnem kontekstu (U4, U5, U6). Refleksija, ki so jo ponudili, je poudarila vsesplošno revščino starejše generacije, generacije, ki je pred 40, 50 in 60 leti v državi ustvarila materialno bogastvo, postavila infrastrukturo, vse tisto, kar zdaj pred očmi te generacije tudi propada (pri čemer so njih same doletela različna oškodovanja na delovnem mestu, kot so neizplačane plače ali nizke pokojnine, ker delodajalec ni plačeval prispevkov, pa tudi razdrte socialne vezi, bridka identifikacija s poklicem in podjetjem, za katerega so živeli, v katerega so vložili svoje zdravje, energijo, življenje).

U5: (...) Jaz o blaginji zato ne bi govoril. Mi vemo, da če hočeš preživeti, moraš dodatno delat, absolutno.

Da upokojenke in upokojenec danes prejemajo pokojnine, s katerimi zelo težko preživijo, potrjujejo tudi statistični podatki (SURs, 2017). V tem pogledu so udeleženci trdili, da danes o blaginji v Sloveniji ni več smiselno govoriti, da je treba ta koncept opustiti in namesto tega premišljati preživetvene strategije (U4, U5, U6). Pri tem so izhajali iz osebnih in terenskih izkušenj prebroditve kriz in recesij v okviru svojih združenj in organizacij (U4, U6). V ospredje so postavljali predvsem visoko umrljivost moških ter velike psihične in socialne stiske starejših moških, ko so se znašli med brezposelnimi tik pred upokojitvijo.

U6: Mi smo imeli delavnice z ljudmi, ki so izgubili službo. To so bile težke travme. Veliko bolj so trpeli moški kot ženske.

Poudarjen je bil tudi strah pred stigmatizacijo prejemnikov socialne pomoči, zlasti pri moških, za katere se v slovenskem vrednotnem vzorcu še vedno predpostavlja, da bi morali s trdim delom zagotoviti preživetje družini (Gregorčič in Hanžek, 2001). Zavračanje vsakršne pomoči, materialne, psihosocialne, tudi participacije, včasih celo interakcije, pogosta odtujenost ali umik v osamo, kar so udeleženci navajali za starejše Ajdovce, je nedvomno pogojeno z že omenjeno socializacijo moških za preskrbo in blaginjo družine (Hanlon, 2012; Owens, 2000), z identiteto moških v delovno aktivnem življenjskem obdobju (Mann, 2006).

Udeleženci fokusne skupine so v kontekstu razprave o krizi, negotovosti in ranljivosti med starejšimi pripadniki svoje skupnosti priklicali tudi pomen vpetosti Ajdovščine v programe integracije jugoslovanskih beguncev iz devetdesetih let 20. stoletja (U4, U5, U6). Ob tem so se navezali tudi na aktualno odrekanje solidarnosti novodobnim beguncem. Ta poudarek je relevanten, saj so starejši odrasli reflektirali lastne zgodovinske izkušnje, ki so temeljile na drugačnih vrednotah, kot jih promovira novodobni neoliberalizem, in lastno vpetost v lokalno okolje, v katerega so vgradili identiteto, ki je danes v veliki disonanci z aktualnimi politikami.

U4: (...) poleg te solidarnosti med nami (...) moram reči, da (...) je bila občina sposobna tudi velike solidarnosti do drugih (...) Ajdovščina je sprejela enormno količino beguncev glede na svoje prebivalstvo v času vojne v BiH in na Hrvaškem. Bilo je obdobje, ko je bil vsak deseti Ajdovec begunec. In to obdobje smo vendarle preživeli zelo normalno, zelo lepo. Takrat so se postavili eni temelji tudi za potem, za nadaljevanje te solidarnosti. Zdaj vprašanje je, kaj bi blo v zdajšnjih časih, ko smo malo bolj strahopetni glede določenih narodov ali pa narodnosti, ampak to v Ajdovščini do danes ni bilo problem.

Večina udeležencev je kot ranljivo skupino v lokalni skupnosti navedla tudi starejše odrasle (U1, U2, U4, U5, U6), predvsem zaradi mizernega ekonomskega položaja ter posledično majhnih možnosti dostojnega življenja v tretjem in četrtem življenjskem obdobju. Pri tem so izpostavljali zlasti starejše ženske z izrazito nizkimi pokojninami, kot so kmetice, vdove, ki se finančno ne morejo vzdrževati, nekdanje negovalke in skrbnice, ki so pri svojem delu omagale (U2, U4, U5, U6) in so danes v nezavidljivem položaju.

U6: Bom malo povedala za hec, vendar bo razumljeno vsem. Če midva z možem seštejeva najine pokojnine, bova vsak 14 dni v domu. In to je problem. (...) Veste, vsaka občina, vsaka država je toliko močna, kot je najšibkejši člen močen. In najšibkejši člen je v starejši populaciji. V glavnem so pa to ženske. Moški so prej umrli.

Moški v opredelitve ranljivosti niso bili tako močno zajeti, saj so umrli prej kot ženske in se v tem začaranem krogu revščine in nemoči nikdar niso niti znašli (U5, U6, U4, U2). Kot kaže naslednja izjava, pa se tudi s starejšimi moškimi in njihovimi tegobami v

zadnjem življenjskem obdobju ukvarjajo zlasti (starejše) ženske, ki jim med drugim omogočajo dostojno oskrbo na domu, med svojci, in do zadnjega dne:

U4: (...) Ženske smo ble vedno v vlogi tega, da mormo poskrbet za druge (...) Zdaj prišlo tudi malce bolj do tega, da moramo poskrbet najprej same zase, da bomo lahko potem poskrbele še za druge (...) Ker vedno skrbimo še za (...) moški del, oni čutijo v tem eno varnost. In če jaz gledam populacijo, ki prihaja v Dom starejših občanov Ajdovščina, je dve tretjine žensk, ki so omagale in so ostale same, ker so do konca skrbele za moškega, moža, partnerja in še za vse ostale, ne. So v manjšini moški, ki ostanejo v taki situaciji. Je pa to verjetno tista zgodovinska vloga, ki smo jo prevzele ali nam je bila dana in zdaj so še generacije, ki ta vzorec nadaljujejo (...)

Analiza fokusne skupine pa je razkrila tudi, da so se udeleženci pri sklicevanju na primere osamljenosti, izločenosti ali nedejavnosti vedno referirali na moške, pri ustvarjalnosti in participaciji pa na ženske, kar dokazujejo tudi različne druge raziskave (Bertić, Tebuh in Znika, 2016; Krajnc, 2016) in kar obravnava tudi naslednje poglavje.

Ustvarjalnost in prispevek starejših odraslih k razvoju skupnosti

Udeleženci fokusne skupine so poudarili, da je ustvarjalnost v tretjem in četrtem življenjskem obdobju izrazito pozitivno vrednotena, da je to tisto, k čemur stremijo, in da je to tisto, kar v svojih dejavnostih tudi iščejo (U3, U5, U6, U7). Pri tem so se nanašali na individualno ustvarjalnost, saj so menili, da jih je povojno socialistično obdobje opeharilo prav možnosti samoizražanja in samorealizacije. V drugi vrsti pa so se nanašali na družbeno in politično ustvarjalnost, ki se, kot smo že omenili (Havighurst, 1961; idr.), napajata v družbeni aktivaciji in angažiranju. Kot razkriva naslednja izjava, so tako poudarjeno ustvarjalnost starejših odraslih povezovali s pomenom politične, družbene in socialne vloge starejših odraslih za razvoj lokalne skupnosti:

U4: Jaz gledam na starejšo populacijo kot tisto, ki je vedno močnejši kreator našga življenja oziroma dogajanja v okolju. Kot prvo niso več v tako klasični vlogi varuške, ker so se ti intervali malce zamaknili, so pa odlično mašilo, ko neke družbene skupine ali pa institucije ne uspejo slediti. Imamo ogromno društev, karitativne organizacije, ki večinoma bazirajo prav na starejših, ne. In so pomemben sokreator življenja v naši občini. Jih vidim tako.

Udeleženci fokusne skupine so prek svojih izjav definirali, da je »starejša generacija *de facto* razvojni člen ali gonilo občine« (U1) in političnega življenja, ki ima poleg karitativnih in drugih že nakazanih vlog tudi »največji politični vpliv na politiko občine« (U1), na delovanje »nevladnega sektorja v občini« (U7), da so »motor za otroke, da niso prepuščeni šoli, televizorju in tablici« (U7), »motor za mlade starše, da sploh lahko odidejo od doma« (U7), »da so motor delovanja raznoraznih institucij in društev« (U7), da »so

nabavniki« (U5), »spremljevalci« (U5) itn. Pri tem so poudarili tudi novo, emancipirano podobo starejših odraslih, še zlasti moških, do katere so prišli prav prek nove vloge v okviru spremenjenega načina življenja, kar ponazarja naslednja izjava:

U5: (...) Ta zadeva (vloga starejših moških) se je v teh letih neverjetno spremenila. Zdej vidite, da so nabavniki starejši, so spremljevalci vnukov. Neverjetne stvari, resnično, se počenja za otroke. Vključujejo jih v družbo, vključujejo jih v športne aktivnosti, jih spremljajo. Rekli smo, naloge staršev presegajo te njihove sposobnosti, da bi jih vodili. Zato tu res vidim emancipacijo starejših ljudi, sploh moških, ki prej niso hodili v trgovino, niso skrbeli za nego otroka (...)

Ustvarjalnost starejših odraslih in njihova vpetost v življenje mlajših generacij, kot so ju opredelili udeleženci fokusne skupine, kaže na moč socialnega, kulturnega in človeškega kapitala v družini in širši skupnosti, ki je neprecenljiva za individualni razvoj in soočanje s krizami ter negotovostmi kot tudi za razvoj širšega okolja. A po drugi strani so udeleženci fokusne skupine izpostavljali tudi vidik odklanjanja vsakršnega angažiranja pri moških 60+, zavračanje ustvarjalnosti, primere samoosamitve, predstavljali vidike večnih samotarjev, ki želijo tudi v starosti ostati samotarji, kar smo že omenili v prejšnjem poglavju. Pri teh poudarkih so imeli udeleženci fokusne skupine v mislih zlasti tiste moške 60+, ki so v slabem ekonomskem in socialnem položaju, ter tiste, ki živijo s slabo izoblikovanimi socialnimi omrežji ali brez njih. O neaktivaciji moških, njihovem odklanjanju pomoči in podpore bo govor tudi v naslednjem poglavju, in sicer v zvezi z vprašanjem skrbstva in nege, ki se je med udeleženci fokusne skupine izkazal za zelo pereč problem starejših odraslih (zlasti moških) in so ga opisovali kot glavni izziv svoje skupnosti.

Izzivi in vizija za kakovostnejše življenje moških 60+ v lokalni skupnosti

Pri premisleku izzivov za dejavno vključevanje starejših moških v skupnostne prakse in skupnosti prakse ne moremo mimo prostora kot zbirališča in stičišča vsake skupnosti. Eden najbolj odmevnih primerov dobre prakse nudenja prostora samorealizacije in samoaktivacije starejših moških, njihovega povezovanja in vzajemne podpore je postalo hitro rastoče avstralsko gibanje *Men's Sheds* (delavnice za moške) (Golding, idr., 2007; Mark in Golding, 2012; Golding, 2011b; 2011c, idr.). Moške delavnice, ki so pred tremi desetletji najprej zaživele v Avstraliji in se zelo hitro razširile v številne druge države, so zapolnile potrebo po simbolnem in fizičnem neformalnem prostoru moških v skupnosti (Ricardo, Tavares, Coelho, Lopes in Frago, 2014). Ta primer dobre prakse je pokazal, da je lahko »moški učni prostor« (Carragher in Golding, 2015), moška delavnica ali zbirališče eden od pomembnih ključev do njihove večje vključenosti in participacije tako v skupnostnih dejavnostih kot tudi v skupnostih prakse. Zato nas je zanimalo, kako je s prostorom, mobilnostjo in dostopnostjo v Ajdovščini in ali se tudi tam kažejo možnosti uspeha primerljivih praks. Kot drugo pa, kaj je s samimi vsebinami dejavnosti, ki se ponujajo starejšim odraslim, koliko zadovoljujejo potrebe starejših moških in ali so o njih tudi primerno obveščeni in ozaveščeni.

Fizični, simbolni in neformalni prostori starejših odraslih v skupnosti ter pomen bivanjskega okolja

V krajevnih skupnostih občine Ajdovščina in po okoliških vaseh se moški udeležujejo zlasti gledaliških iger, rekreacijskih in športnih aktivnosti ter dejavnosti v cerkvenih institucijah. Dejavnosti potekajo v prostorih, ki niso determinirani po spolu (v novoustanovljenih domovih krajanov, v cerkvi in na kmečkem turizmu) (U1, U3, U6), medtem ko so v urbanem okolju srečevanja starejših moških dogajajo predvsem v treh gostinskih lokalih (U1, U2, U4, U5, U6, U7) ter ob moških poklicih ali hobijih (veteranska društva, društvo starodobnikov, balinarji) (U1, U5, U6). Udeleženci fokusne skupine so s primeri utemeljevali, da v Ajdovščini »prostor« za starejše odrasle ne zaživi, če v njem niso na voljo strukturirane vsebinske in rutinizirane aktivnosti, ki pa se jih na koncu spet udeležujejo pretežno ženske (U1, U2, U4, U5, U6, U7). Občina je leta 2014 odprla center za tretje življenjsko obdobje, ki naj bi prerasel v prostor druženja starejših odraslih, a ni zaživel, dokler niso vanj »postavili organiziranih aktivnosti« (U1), ki se jih zdaj udeležujejo pretežno ženske. Številni so navedli, da sam prostor (razpoložljivost, ustreznost itn.) nikdar ni bil ovira pri dejavnosti katerekoli generacije (U7, U6, U1), prej nasprotno, da celo sama društva iščejo in vabijo pobudnike novih aktivnosti ali dogodkov (U7). Vseeno pa so udeleženci fokusne skupine omenili tudi, da Ajdovščina ne premore večjega »kulturnega centra za večje kulturne dogodke«, čemur je nekoč služil narodni ali kulturni dom (5U, U6, U4).

Večja aktivnost in udeležba moških 60+ je bila torej izpričana v ruralnih okoljih, saj je večina krajevnih skupnosti v občini Ajdovščina v zadnjih letih dobila prenovljene ali povsem nove domove krajanov, ki so postali zbirališča, prostori srečevanja in so tudi zaživel kot prostori skupnosti. V teh prostorih se danes izvajajo mnogi programi priložnostnega učenja, rekreacija, različne predstavitve, pogovori, sestanki, delavnice. Kot kaže naslednja izjava, so jih sprejeli tudi moški iz lokalnih skupnosti, saj se, kot so zatrjevali nekateri udeleženci, udejstvujejo bolj kot njihovi vrstniki v bolj urbanem delu Ajdovščine.

U3: (...) Te dvorane oziroma domi krajanov, te telovadnice, so spravile, če govorimo o starejših – starejše moške, ki niso recimo igrali nogometa ... Pri nas jih vidiš zdaj 20, ki ob sredah zvečer igrajo nogomet. Kje bi ga ... Ženske smo tam, ki znamo tečt, okoli po dvorani, ki drugače, kje bi se ena ženska spravila po ulici laufat, tam po vasi, k bi rekli, se ji je zmešalo. Tam pa je organizirano in se to dogaja.

Medtem ko je bila ustvarjalnost v urbanem kontekstu predstavljena kot širša družbena in politična ustvarjalnost, ki se prenaša na mlajšo generacijo in odzvanja v lokalnem okolju, pa je bila v ruralnem kontekstu interpretirana predvsem prek prostora in infrastrukture, ki jo sploh omogočata. Prav tako je bila razumljena kot individualna izpolnitev, rekreacija, ne pa kot širša družbena in politična dejavnost. Moški se v ruralnih okoljih veliko bolj spontano in priložnostno povezujejo tudi v kmetijstvu, kulinariki, turizmu, cerkvenih

organizacijah, balinanju in podobnih prostočasnih dejavnostih, torej pogosto tudi ločeno od žensk, kar poleg že navedenih vidikov nakazuje, da bi vsaj v urbanem okolju veljalo vzpostaviti pilotni projekt »moškega učnega prostora« (Carragher in Golding, 2015) ali v obliki delavnice ali kakšnih drugih moških dejavnosti. Kot je pokazal avstralski primer dobre prakse, so moške delavnice služile predvsem pogovorom moških o zdravju (zlasti mentalnem zdravju) in drugih vidikih staranja, ki jih moški doživljajo drugače kot ženske (Mark in Golding, 2012; Bertić, Telebuh in Znika, 2016; Carragher in Golding, 2015; Owens, 2000, idr.).

Kot drug problematičen vidik pa so se tako v ruralnem kot urbanem okolju pokazale dostopnost aktivnosti, namenjenih starejšim odraslim, mobilnost (prometna povezava med urbanim in ruralnim delom kot tudi znotraj mesta in med mesti ter sama dostopnost in premikanje po mestu) in potreba po varovanih stanovanjih (U1). Večina udeležencev je izpostavila potrebo po »alternativnem sistemu pomoči na domu« (U1, U2, U4, U5, U6), katerega vzpostavitev bolj kot finančne ovire zavirajo sama stališča in dojemanja starejših odraslih (zlasti ko se soočijo z negativnimi zdravstvenimi in psihološkimi vidiki starosti kot odgovor na socialne stiske, ki med drugim izvirajo tudi iz prevelikih in neustreznih stanovanj ter osame v zadnjem življenjskem obdobju). Alternativni sistem res ni povsem enostavna rešitev, najprej zato, ker je sam pojem »pomoči« (U5, U6) za starejše odrasle pogosto negativen, saj se težko sprijaznijo z nemočjo in odvisnostjo. V drugi vrsti pa bi bilo treba ne le vzpostaviti sistem varovanih stanovanj, temveč starejšo generacijo na to tudi pripraviti (U4, U5, U6, U7), saj starejša generacija kljub veliki potrebi po pomoči tega ni pripravljena sprejeti in zaradi zelo različnih, predvsem tradicionalnih nazorov ni pripravljena odpreti vrat že obstoječim izvajalcem tovrstnim storitev.

Čeprav so udeleženci v pogovoru o materialni prikrajšanosti upokojujencev izrazito izpostavljali revne ženske, pa so v razmišljanju o »sistemu za dnevno varstvo« večinoma govorili o potrebah starejših moških. Pri tem so ocenjevali, da težava preskrbe in oskrbe starejših veliko bolj kot v finančni nezmožnosti tiči v »kulturnih preprekah« (U4) oziroma tradicionalnih pogledih na dom, gospodinjstvo in starost, pri čemer so poudarili željo po dosmrtni samostojnosti starostnikov, zlasti moških (U5), ki jo marsikdo spremeni šele takrat, ko je že zelo pozno. Večina udeležencev je zato razmišljala o možnosti vzpostavitve neke vrste alternativne mreže asistencije in solidarnosti s starejšimi odraslimi, nove institucije, ki bi omogočala recipročno pol zaposlitveno, pol prostovoljno izmenjavo potreb in storitev z namenom, da starejši odrasli ohranijo dostojanstvo, varnost in samostojnost, druge ranljive skupine pa prek javnih del dobijo možnost participacije na trgu dela in potreb.

Predvsem starejšim moškim, ki so večji ujetniki svojih stanovanj in osame kot ženske, bi tak sistem lahko prinesel nove izkušnje, nove interakcije, ki bi se dogajale kar pri njih doma. Vsakršna interakcija pa lahko vodi tudi v spreminjanje pogledov, stališč, vrednot udeležencev v tem procesu. Prav tako bi tak sistem lahko omogočil nova poznanstva, krepitev socialnih stikov. Nekateri udeleženci so omenili tudi učne prakse, ki bi jih potrebovali zlasti starejši moški, kot so tečajji kuhanja in drugih gospodinjskih opravil ali pa

vrtnarski tečaji kot nekaj, kar prinaša radost starejšim ljudem, ki so še močno vpeti v svoje ruralne kontekste, iz katerih izhajajo. Z vsem tem bi lahko dalj časa ostali samostojni in neodvisni. Vendarle pa so to aktivnosti, ki že obstajajo v ponudbi za starejše odrasle v Ajdovščini, pa se jih starejši moški ne udeležujejo. A že omenjena vprašanja, ki se dotikajo samega bivanjskega okolja starejših moških, so prav z vidika nizkih pokojnin in nezmožnosti plačevanja oskrbnine v domovih starejših občanov pomemben determinator kakovosti življenja v njihovem zadnjem življenjskem obdobju.

Ozaveščanje o pomenu družbenega okolja v zadnjem življenjskem obdobju in o pomenu (samo)aktivacije starejših moških

Ali lahko informiranje in ozaveščanje starejših moških o pripravi zlasti na četrto življenjsko obdobje prispeva k večji participaciji moških v priložnostnih in drugih učnih dejavnostih ter ali se jim bodo te aktivnosti res obrestovale skozi bolj kakovostno življenje v zadnjem življenjskem obdobju? To je pravzaprav vprašanje, s katerim smo ta prispevek začeli in katerega odgovor smo iskali skozi celotno razpravo v fokusni skupini. Udeleženci so ponudili nekaj zelo relevantnih premislekov k tej tematiki, četudi je prav problematika večje vključenosti starejših moških v skupnost ostala zastrta z več vprašanji kot odgovori.

Čeprav ima Ajdovščina močno mrežo solidarnostnih in karitativnih dejavnosti, so udeleženci fokusne skupine premišljali, zakaj se starejši odrasli bolje in pravočasno ne pripravijo na svoje zadnje življenjsko obdobje. Zatrjevali so, da bi morala tudi od samih moških 60+ priti neka samoaktivacija in pobuda (U5, U6, U7), saj vsega potrebnega dela v svojem zadnjem življenjskem obdobju (skrbstvo itn.) ne morejo prelagati zgolj na partnerico ali družino ali celo zgolj na karitativne, zdravstvene in socialne ustanove. Ugotavljali so, da bi bilo zato treba starejše moške (kot tudi druge generacije) o tem ozaveščati (U5, U7) in da je pomemben »prvi korak v aktivnost« (U7) tudi dodatno »izobraževanje organizatorjev in mentorjev različnih skupin za aktivacijo starejših moških« (U7). Predvsem pa informiranje in ozaveščanje moških o pomenu ustvarjanja »lastne družbene sredine« (U5) že pred upokojitvijo oziroma od upokojitve naprej: torej kdo so in kdo želijo postati v zadnjem življenjskem obdobju, komu pripadati itn. Razprava je tu pokazala na veliko nemoč starejših moških, ki si, kot so trdili udeleženci, teh vprašanj očitno sploh ne zastavljajo, temveč so z njimi soočeni, ko je že prepozno.

Pri tem so bili dani različni predlogi »moških« vsebin, s katerimi bi se ti lahko identificirali, kot denimo »brezplačne športno-rekreativne pobude in spodbude za seniorje« (U5) v oblikah, kot so bile nekdanj vzpostavljene za mladince, ter nekatere vsebine, vezane na moške poklice, a so udeleženci pri tem ostali kratke sape, saj so zatrjevali, da je ponudba res množična in raznovrstna, tudi za moške, in da je težava zgolj v njihovi lastni neaktivnosti. Menili so, da je to dejansko največji korak, ki bi ga morali narediti tako v okviru občine, nevladnih organizacij, našega projekta kot tudi državnih institucij. V tem pogledu so poudarili pomen našega projekta za ozaveščanje starejših moških o potrebah in pozni starosti ter o pripravi na starost. Ta priprava na zadnje življenjsko obdobje bi

morala vključevati: ozaveščanje o večjem tveganju za osamljenost in izločenost starejših moških; aktivnosti v smeri krepitve socialnih vezi; pripravo na kakovostno življenje v starosti predvsem z vidika primernosti stanovanj, dostopnosti itn.

Med izzive so udeleženci fokusne skupine prištevali tudi potrebo po večji informiranosti starejših moških o vsebinah, ki jih različne organizacije že ponujajo, in potrebo po koordinaciji številne in raznolike ponudbe za starejše odrasle:

U2: Pred novim letom smo imeli delavnice, na katerih smo pripravljali strategijo občine za vsa področja, tudi področje starejših, ki je prav posebej izpostavljeno področje. In na teh delavnicah je bilo (s strani starejših odraslih) izpostavljeno, da manjka neka informacijska publikacija, ki bi starejšim dala nek vpogled, kakšne so sploh možnosti v naši občini in glede pomoči, ki so jim nudene in katere institucije delajo za njih. In kot drugo pa tudi neka potreba po koordinaciji, saj različna društva nudijo podobne stvari tudi za starejše (...), da se med sabo uskladijo in fokusirajo na svojo dejavnost (...)

Kot kaže zgornja izjava, je za majhno participacijo moških 60+ kriva tudi slaba informiranost, ki je pogosto posledica uveljavitve sodobnih elektronskih načinov komuniciranja in informiranja, ki jih starejši odrasli ne uporabljajo (ali ne znajo uporabljati). Pri premisleku o koordinaciji ponudbe za starejše odrasle pa je bilo med udeleženci čutiti veliko nelagodje, saj so v tem videli ogromno dodatnega dela za ponudnike storitev, izražali so tudi velik dvom, da bi taka koordinacija v praksi sploh zaživel. Poudarjeno je bilo, da bi morala pobuda priti od starejših moških samih, saj bi potem projekt koordinacije vsebin ali pa konkretne dejavnosti, ki bi bila predlagana, tudi dejansko zaživel. Zadržke pri koordinaciji ali predlaganju novih tematik »na slepo« so utemeljevali zlasti z že omenjenim neuspešnim poskusom vzpostavitve učnega prostora v okviru centra za starejše odrasle in z drugimi primeri predlaganih ali ponujanih aktivnosti, ki niso zaživele, če za njimi niso stali in jih razvijali konkretni pobudniki s svojimi interesi.

SKLEP

Analiza fokusne skupine v Ajdovščini je pokazala, da so udeleženci svoje družbeno okolje opredeljevali prek a) socioloških vidikov in societalnih vrednot; b) najranljivejših populacij in preživetvenih strategij ter c) ustvarjalnosti kot prispevka k razvoju skupnosti. Med izzivi za dostojno in kakovostno življenje starejših odraslih so identificirali več tematik ter med razpravo izoblikovali dve viziji, ki bi lahko bili uporabni na različnih področjih za občinsko politiko, za nevladni sektor na lokalni in nacionalni ravni ter za vse, ki prihajajo v stik s starejšo generacijo. To sta bili pobuda za neke vrste alternativno mrežo asistence in solidarnosti s starejšimi odraslimi v zadnjem življenjskem obdobju ter pobuda o večjem ozaveščanju starejših odraslih o starosti in pomenu (samo)aktivacije. Prav tako so predlagali nekatere spremembe, ki jih občinske politike že načrtujejo (zlasti z vidika mobilnosti in varstva ter pomoči) ter večji kulturni center v Ajdovščini.

Raziskava je pokazala, da kljub izjemno močnim socialnim omrežjem starejših odraslih v Ajdovščini in kljub njihovem vplivu na razvoj lokalnega okolja ter ob močnih programih za najranljivejše populacije in delu z njimi udeleženci fokusne skupine do naše razprave vendarle niso zaznavali, da je problematika izključenosti, alienacije in neprisotnosti, neangažiranosti starejših moških relevantna tudi v njihovem okolju. Na podlagi preteklih izkušenj so se nagibali k ideji, da bi bila potrebna večja samoiniciativnost starejših odraslih (zlasti moških), predlagali so večje ozaveščanje o tej tematiki z raznovrstnimi deležniki v občini in večje informiranje ter pokazali izjemno zanimanje za predloge, ki bi jih izoblikovali starejši moški sami. Bili so prepričani, da bi se za vzpostavitev potencialnega prostora, programa ali dejavnosti, namenjenih starejšim moškim, pobuda oziroma vizija morala izoblikovati med samimi moškimi – kot taka bi imela večjo vrednost in večjo možnost, da zaživi. Ne nazadnje pa so pokazali veliko željo po informiranju o primerih dobrih praks iz drugih slovenskih krajev in drugih držav, ki bi jih bili pripravljeni smiselno prenesti v svoje okolje in svoje organizacije.

Naše nadaljnje delo pri projektu nam bo omogočilo, da bomo prek analize 50 intervjujev s starejšimi moškimi 60+, ki smo jih v Ajdovščini izvedli marca in aprila 2017, ugotovili dejansko stanje, potrebe, želje, probleme, izzive in vizije samih moških 60+, s čimer bomo lahko identificirali področja, dejavnosti, tematike ali dejavnike, ki pred starejšimi moškimi stojijo kot prepreke do boljše kakovosti življenja in blaginje tudi v pozni starosti. Na podlagi celotne raziskave in že identificiranih dobrih praks v partnerskih državah pa bomo ob koncu projekta ponudili tudi zelo obsežne in konkretizirane vpogleds v obravnavano problematiko kot tudi ocene možnosti in ustreznosti za implementacijo preverjenih in že izoblikovanih alternativ.

LITERATURA

- Bertič, Ž., Telebuh, M. in Znika, M. (2016). Stavovi starih osoba prema starenju. V B. Filej (ur.), *Socialna gerontologija: zbornik prispevkov s 4. mednarodne znanstvene konference: Za človeka gre: družba in znanost v celostni skrbi človeka* (str. 31–37). Maribor: Alma Mater Europea.
- Cachadinha, C., De Oliveira, C. B., Pedro, J. A. in Fialho, J. C. (2011). *Social participation of community living older persons: importance, determinants and opportunities*. Pridobljeno s <https://repository.tudelft.nl/islandora/object/uuid:43c6504b-4cbe-4f01-8918-0b428cebbfbb?collection=research>.
- Carragher, L. in Golding, B. (2015). Older men as learners: Irish men's sheds as an intervention, *Adult Education Quarterly*, 65(2), 152–168.
- Department of Education and Skills. (2009). *Increasing men's participation in adult learning: Guidelines to enhance men's participation in back to education initiative funded programmes*. Dublin: Stationery Office.
- Foresight Mental Capital and Wellbeing Project (2008). *Final project report: Executive summary*. London: Government Office for Science.
- Golding, B., Brown, M., Foley, A., Harvey, J. in Gleeson, L. (2007). *Men's sheds in Australia: Learning through community context*. Adelaide: National Centre for Vocational Education Research.
- Gregorčič, M. idr. (2011). *Kam po krizi?* Ljubljana: Kabinet predsednika Vlade RS: Inštitut za civilizacijo in kulturo.

- Gregorčič, M. in Hanžek, M. (ur.) (2001). *Poročilo o človekovem razvoju: Slovenija 2000–2001*. Ljubljana: UMAR.
- Giles, L. C., Glonek, G. F. V., Luszcz, M. A. in Andrews, G. R. (2005). Effect of social networks on 10 year survival in very old Australians: the Australian Longitudinal Study of Aging. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 59(7), 574–579.
- Glaser, B. G. (1978). *Theoretical sensitivity*. The Sociology Press. Mill Valley, California.
- Glaser, B. G. (1992). *Basics of grounded theory analysis: Emergence vs Forcing*. Mill Valley: The Sociology Press.
- Golden, J., Conroy, R. M. in Lawlor, B. A. (2009). Social support network structure in older people: underlying dimensions and association with psychological and physical health. *Psychology, Health & Medicine*, 14(3), 280–9.
- Golding, B. (2011a). Older men's wellbeing through community participation in Australia. *International Journal of Men's Health*, 10(1), 26–44.
- Golding, B. (2011b). Taking charge at any age: Learning and wellbeing by older men through community organisations in Australia. *Adult Learner 2011: The Irish Journal of Adult and Community Education*, 26–40.
- Golding, B. (2011c). Taking charge at any age: Learning and wellbeing by older men through community organisations in Australia. *Adult Learner: The Irish Journal of Adult and Community Education*, 26–40. Pridobljeno s <https://barrygoanna.files.wordpress.com/2013/04/ijacefinal040811notc.pdf>.
- Golding, B., Mark, R. in Foley, A. (2014). Men's turn to learn? Discussion and conclusion. V B. Golding, R. Mark in A. Foley (ur.), *Men Learning Through Life* (str. 244–259). Leicester: NIACE.
- Hanlon, N. (2012). *Masculinities, care and equality: Identity and nurture in men's lives*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Havighurst, R. J. (1961). Successful aging. *The Gerontologist*, 1, 8–13.
- Hays, J. C., Steffens, D. C., Flint, E. P., Bosworth, H. B. in George, L. K. (2001). Does social support buffer functional decline in elderly patients with unipolar depression? *American Journal of Psychiatry*, 158(11), 1850–1855.
- Jelenc Krašovec, S. in Radovan, M. (ur.) (2014). *Older men learning in the community: European snapshots*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Krajnc, A. (2016). *Starejši se učimo. Izobraževanje starejših v teoriji in praksi*. Ljubljana: Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje, združenje za izobraževanje in družbeno vključenost.
- Lave, J. in Wenger, E. (1991). *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lemon, B. W., Bengston, V. L. in Peterson, J. A. (1972). An exploration of the activity theory of aging: activity types and life satisfaction among in-movers to a retirement community. *Journal of Gerontology*, 27(4), 511–23.
- Longino, C. F. in Kart, C. S. (1982). Explicating activity theory: a formal replication. *Journal of Gerontology*, 37(6), 713–722.
- Mann, N. R. (2006). *Crises of identity and masculinity amongst third age prisoners*. *Essex Graduate Journal of Sociology*, 6, 16–27.
- Mark, R. in Golding, B. (2012). Fostering social policies for engagement of older men in learning and improvement of their health and wellbeing. *International Journal of Education and Ageing*, 2(3), 221–236.
- McGivney, V. (1999). *Excluded men: Men who are missing from education and training*. Leicester: National Institute of Adult Continuing Education.

- McGivney, V. (2004). *Men earn, women learn: Bridging the gender divide in education and training*. Leicester: National Institute of Adult Continuing Education.
- Merriam, S. B. in Kee, Y. (2014). Promoting community wellbeing: The case of lifelong learning for older adults. *Adult Education Quarterly*, 64, 128–144.
- Musek, J. (1993). *Osebnost in vrednote*. Ljubljana: Educy.
- O'Connor, M. (2007). *Sé Sí gender in Irish education*. Dublin: Department of Education and Science.
- Owens, T. (2000). *Men on the move: A study of barriers to male participation in education and training initiatives*. Dublin: AONTAS.
- Paúl, C. in Ribeiro, O. (2009). Predicting loneliness in old people living in the community, *Reviews in Clinical Gerontology*, 19, 1–8.
- Radovan, M. in Jelenc Krašovec, S. (ur.). (2014). *Older Men Learning in the Community: European Snapshots*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofska fakulteta.
- Reynolds, K. A., Mackenzie, C. S., Medved, M. in Roger, K. (2015). The experiences of older male adults throughout their environment in community programme for men. *Aging & Society*, 35, 531–551.
- Ribeiro, O., Paúl, C., in Nogueira, C. (2007). Real men, real husbands: Caregiving and masculinities in later life. *Journal of Aging Studies*, 21, 302–313.
- Ricardo, R., Tavares, N. Coelho, A., Lopes, H. in Fragoso, A. (2014). Learning in informal space in the community: A case study from Southern Portugal. V S. Jelenc Krašovec in M. Radovan (ur.), *Older men learning in the community: European snapshots* (str. 63–78). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Ryan, A. M. in Patrick, H. (2001). The classroom social environment and changes in adolescents' motivation and engagement during middle school. *Journal of American Educational Research*, 38, 437–460.
- Rovan, J., Malešič, K. in Bregar, L. (2009). Well-being of the municipalities in Slovenia. *Geodetski vestnik*, 53(1), 92–113.
- Schuller, T. in Desjardins, R. (2007). *Understanding the social outcomes of learning*. Paris: OECD.
- SURS (2017). *Podatkovni portal SI-STAT*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Pridobljeno s <http://www.stat.si/statweb>.
- Tett, L. in Maclachlan, K. (2007). Adult literacy and numeracy, social capital, learners identities and self-confidence. *Studies in the Education of Adults*, 39, 173–167.
- Ybarra, O., Burnstein, E., Winkelman, P., Keller, M. C., Manis, M., Chan, E. in Rodriguez, J. (2008). Mental exercising through simple socializing: social interaction promotes general cognitive functioning. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34(2), 248–259.
- Wang, H.-X., Karp, A., Winblad, B. in Fratiglioni, L. (2002). Late-life engagement in social and leisure activities is associated with a decreased risk of dementia: A longitudinal study from the Kungsholmen Project. *American Journal of Epidemiology*, 155(12), 1081–1087.
- WHO, World Health Organization (2002). *Active ageing: a policy framework*. Geneva: WHO.
- Williamson, T. (2011): Grouchy old men? Promoting older men's mental health and emotional wellbeing. *Working with older people*, 15, 64–76.